

Висновки. Вважаємо, що вирішення проблем стійкого розвитку підприємств потребує здійснення таких завдань: удосконалення внутрішньогосподарських відносин як основи раціональної організації виробництва на рівні кожного підприємства; зниження негативного впливу зовнішніх чинників, пов'язаних з ціновими, фінансово-кредитними механізмами та іншими економічними важелями. У послідовні роки вийти з економічної кризи і забезпечити високий рівень свого ефективного розвитку аграрні підприємства зможуть лише при умові широкого здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності, що спрямовується на оновлення основного капіталу, впровадження прогресивних технологій, раціональне використання людських ресурсів, здійснення селекційної роботи, модернізацію техніко-технологічного виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва /М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3-9.
2. Полозенко Д.В. Забезпечення фінансової достатності агропромислового комплексу України / Д.В. Полозенко // Економіка АПК. – 2001. – № 10. – С. 56-60.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік / За ред. В.В. Скальського. – Хмельницький, 2010. – 442 с.
4. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери / О.В. Шубравська, Л.М. Корсак // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 15-20.
5. Шубравська О.В. Регіональний аспект сталого економічного розвитку агропродовольчої системи України / О.В.Шубравська // Економіка України. –2009. – № 5. – С. 68-76.
6. Юрчишин В.В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства / В.В. Юрчишин // Економіка України. – 2001. – № 2. – С. 54-63.

Аннотація. Исследуются теоретические и практические вопросы, касающиеся формирования механизма устойчивого развития аграрных предприятий. Раскрывается содержание экономической устойчивости, ее составляющие, определяются основные факторы, ее обуславливающие, разрабатываются предложения по совершенствованию процесса управления экономической устойчивостью предприятий.

Ключевые слова: аграрное производство, устойчивое развитие, механизм, мотивация, аграрные предприятия, инвестиции, инновации, эффективность.

Summary. The paper explores theoretical and practical issues concerning the formation mechanism of sustainable development of agricultural enterprises. The content of economic stability, its components, identifies the main factors that determine it, develop proposals for improving the management of enterprises by economic stability.

Key words: agricultural production, sustainable development, mechanism, motivation, farmers, investment, innovation and efficiency.

УДК [631.14 : 636.22 .28.034] : 338.439.5

*Ю.В. Заприлюк, аспірант Київського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу, старший науковий співробітник Зонального науково-дослідного центру продуктивності агропромислового комплексу**

ПОТЕНЦІАЛ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ОСНОВИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Наведено теоретичне обґрунтування формування потенціалу сільськогосподарських підприємств, проведено розмежування понять ресурсного, виробничого та економічного потенціалів, виявлено їх взаємозв'язок в ієрархії сучасних ринкових відносин.

Ключові слова: потенціал, ресурси, ринкове середовище, молочне скотарство, ефективність, конкурентоспроможність.

* Науковий керівник – доктор с.-г. наук Шкурін Г.Т.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток ринкових відносин в Україні, рішення задач, що поставлені СОТ, які характеризуються зміною форм власності та господарювання, трансформацією економічних пріоритетів, масштабів виробництва, зміною суті економічних відносин, висунули в число найбільш актуальних економіко-господарських проблем проблему максимально повного використання потенціальних можливостей підприємства.

Становлення багатуокладної економіки в агропромисловому комплексі активізувало невідомі до цього суперечності, в результаті чого змінилася роль окремих факторів в процесі виробництва, з'явилися нові тенденції їх розвитку. Усе це потребує перегляду існуючих позицій по формуванню виробничого потенціалу в сільському господарстві і визначенню його місця в ієрархії сучасних ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню потенціалу підприємства як складної системи, властивій підприємствам ринкового механізму господарювання, у вітчизняній економічній літературі присвячено досить обмежену кількість робіт. Серед них можна відмітити роботи Л.І. Абалкіна, О.І. Анчішкіна, В.М. Архіпова, В.М. Гончарова, Є.П. Горбунова, М.І. Іванова, В.І. Кушліна, І.І. Лукинова, Ф.М. Русінова, Є.Б. Фігурнова, в яких освітлюється понятійний апарат, структура потенціалу підприємства, оцінка його розміру, шляхи використання категорії „виробничий потенціал” і деякі інші питання. У переважній більшості робіт потенціал розглядається в суто ґносеологічному плані і в масштабах народного господарювання чи в кращому разі галузі. Тому автори, частіше за все, обмежуються викладенням поняття потенціалу, значення поліпшення його використання для підвищення ефективності економіки та аналізом основних напрямлень інтенсифікації, актуальних на даний момент.

Але і в більш крупних дослідженнях потенціал, в тому числі і підприємств, висвітлюється достатньо фрагментарно. У них не проявляється чіткого розуміння потенціалу підприємства не лише як економічної категорії, а як об'єктивно присутньої і реально діючої складної системи виробничих ресурсів з усіма її особливостями і характеристиками. Непомітно і прагнення використовувати системні особливості потенціалу для раціонального виробництва.

Внаслідок у вітчизняній економічній науці до цього часу переважає підхід до вивчення підприємств як до механічного з'єднання ізольованих і об'єктивно не зв'язаних між собою виробничих ресурсів і факторів.

Формулювання цілей статті: дати теоретичне обґрунтування формування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, провести розмежування понять ресурсного, виробничого та економічного потенціалів, виявити їх взаємозв'язок в ієрархії сучасних ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує багато думок щодо змісту виробничого потенціалу. Якщо одні фахівці включають в це поняття виробничі фонди і кваліфіковані кадри працівників, то інші розглядають його в ширшому плані і відносять до складу потенціалу виробничий апарат і рівень технології, природні, матеріально-сировинні і трудові ресурси, науково-технічний потенціал, систему комунікацій, інформаційну мережу тощо.

Таким чином, відмінності в підходах до визначення поняття і змісту потенціалу підтверджують, що чітке визначення терміну „виробничий потенціал” ще не сформувалося.

З урахуванням цього можна охарактеризувати виробничий потенціал економічної системи як сукупність різних ресурсів, що надаються в її розпорядження для цілеспрямованої творчої діяльності. Кількісні і якісні параметри цих ресурсів, їх взаємозв'язок і рівень використання характеризують продуктивну здатність окремих господарюючих суб'єктів [1].

Перш за все, необхідно розмежування понять ресурсного, виробничого і економічного потенціалів. Відмінності між ними пов'язані, насамперед, з процесами економічного відтворення, де стадія забезпечення підприємств необхідними матеріально-грошовими ресурсами співвідноситься з поняттям ресурсного потенціалу, процес з'єднання елементів в технологічному циклі – з виробничим потенціалом, перехід готової продукції на стадію обігу разом з попередніми стадіями – з економічним потенціалом.

Система орієнтирів кожного рівня використання потенціалу визначає: у ресурсного – забезпечення виробництва необхідними ресурсами, у виробничого – ріст економічної ефективності, в економічного – задоволення потреб в якомусь виді продукції чи послуг. Схема взаємодії ресурсного, виробничого і економічного потенціалів в рамках сучасних ринкових умов представлена на рис. 1.

РИНКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

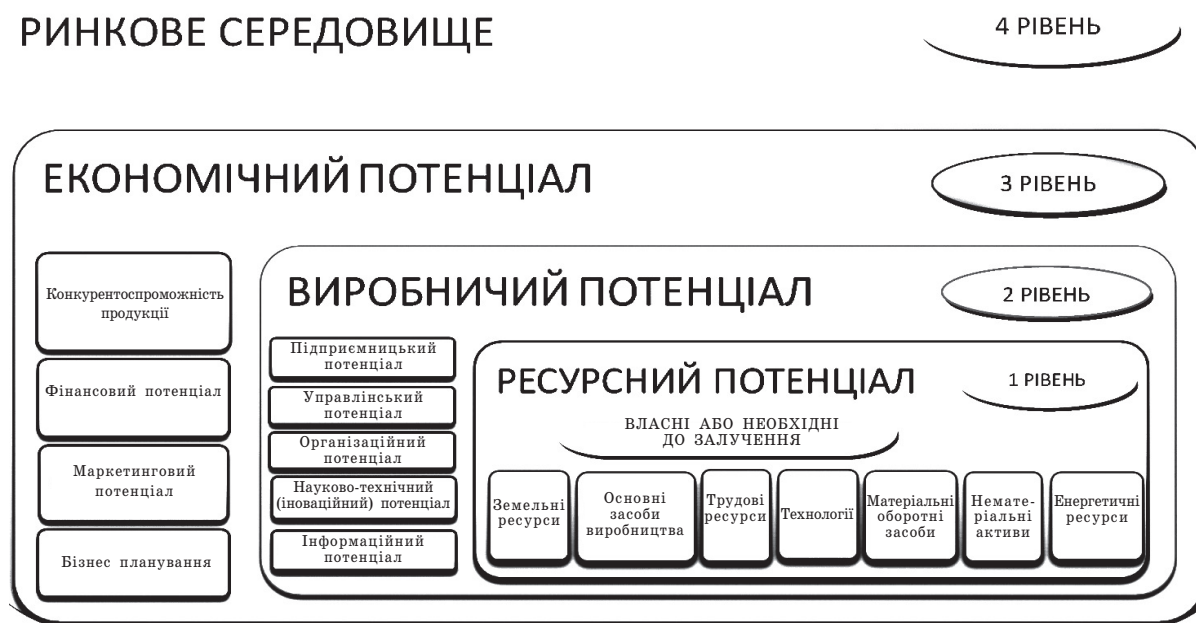

Рис. 1. Взаємодія ресурсного, виробничого та економічного потенціалів в ієрархії ринкових відносин

Таким чином, матеріальною основою виробничого потенціалу є ресурсний потенціал, за елементи якого вважаються всі ресурси, пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства. До них слід відносити: земельні ресурси, основні засоби виробництва, матеріальні оборотні засоби, нематеріальні активи, технології і енергетичні ресурси.

Через специфіку сільського господарства земля – це своєрідний засіб праці, без якого неможливий процес виробництва продукції (молока). Будучи загальним засобом праці, земля одночасно є і предметом праці, оскільки в будь-якій сфері продуктивної діяльності людина тією чи іншою мірою впливає на неї. Сукупність цих двох якостей робить землю абсолютно унікальним, специфічним засобом виробництва, що функціонує у всіх галузях народного господарства. Найбільш велике її значення для сільського господарства, де її особливості виявляються максимально.

На рис. 1 під елементом „земельні ресурси” ми маємо на увазі сільськогосподарські угіддя, тобто землі, які використовуються для виробництва молочної продукції сільськогосподарського підприємства. Але слід враховувати, що виробничий потенціал залежить не лише від розміру і структури сільськогосподарських угідь, але й від економічної родючості земель. Тому земля має бути представлена у виробничому потенціалі якісними характеристиками, під якими розуміється сукупність властивостей ґрунту (вміст гумусу в орному шарі, механічний склад ґрунту, її мінеральний склад, реакція ґрунту (кислотна, лужна), ступінь засоленості), що забезпечують певний урожай сільськогосподарських культур.

Наступним основним елементом ресурсного потенціалу будь-якого підприємства є трудові ресурси, які приводять в рух все матеріальне виробництво в цілому. Тому всі проблеми, що виникають, перш за все, у зв'язку з їх формуванням, вкрай негативно позначаються на ефективності сільськогосподарського виробництва. Слід розрізняти поняття „трудові ресурси” і „трудовий потенціал”. До 80-х років ці поняття ототожнювалися. Проте пізніше думки вчених розділилися. Трудовий потенціал – найважливіша інтегральна характеристика персоналу, що є його максимальними можливостями по досягненню цілей підприємства і поставлених перед ним завдань. Виходячи з цього, доцільно визначити трудовий потенціал як найвищу віддачу трудових ресурсів, яка залежить від їх кількісних і якісних параметрів. Таким чином, по відношенню до трудового потенціалу трудові ресурси виступають його конкретними носіями.

В епоху розвинутого науково-технічного прогресу розмір і значущість трудового потенціалу визначається не лише і не стільки кількісними параметрами, скільки її якістю.

Якість робочої сили є складною, багатоплановою категорією. Вона визначається рівнем кваліфікації, професійної підготовки, освітою, виробничим досвідом, віком, а також багато в чому залежить від соціально-економічних умов, в яких перебуває основна частина працездатного населення.

Третім елементом в структурі виробничого потенціалу підприємства є основні фонди. На нашу думку, до складу виробничого потенціалу доцільно віднести тільки основні виробничі фонди сільськогосподарського призначення, оскільки саме вони відіграють головну роль в процесі виробництва продукції. По ролі в процесі виробництва основні виробничі фонди підрозділяються на наступні види: засоби праці, що визначають виробничу потужність і технічну оснащеність виробництва (робочі і силові машини і устаткування); засоби праці, необхідні для реалізації виробничих процесів (будівлі і споруди); засоби праці, що виконують роль допоміжних машин і пристроїв.

Для сільськогосподарського виробництва всіма трьома групами фондів є накопичені ресурси упредметненої праці. Проте розмір виробничого потенціалу активно формує саме перша група фондів, що відображає виробничі потужності сільськогосподарського виробництва, під якими мається на увазі максимально можливий випуск продукції певної номенклатури і якості при найкращому використанні ресурсів.

Найважливішою продуктивною силою сільськогосподарського виробництва є енергетика. Тому виробничий потенціал сільськогосподарського підприємства характеризується, перш за все, енергетичними ресурсами, і вони є його четвертою складовою. Енергетичні ресурси сьогодні слід вважати за найбільш активну частку матеріально-технічних ресурсів сільського господарства. Підвищення рівня енергозабезпеченості господарств і раціональне використання наявних енергетичних ресурсів надає позитивний вплив на ефективність використання всього виробничого потенціалу підприємства.

Матеріальні оборотні засоби є п'ятою невід'ємною часткою виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Вони найбільш динамічні і формуються під впливом наступних чинників: тривалість виробничо-комерційного циклу; темпів зростання виробництва; сезонності; стану кон'юнктури; рівня спеціалізації і концентрації.

Технології та інформаційні ресурси являють собою шосту частину виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Їх використання здатне значно підвищити ефективність використання потенціалу підприємства.

Згідно рис. 1, основними складовими виробничого потенціалу в умовах ринкових стосунків слід вважати ресурсний потенціал, підприємницький потенціал, управлінський потенціал, організаційний потенціал, інноваційний та інформаційний потенціали.

В умовах економічних реформ в АПК, націлених на формування багатоукладної економіки, підприємницький потенціал господарюючих суб'єктів стає основною рушійною силою ринкової економіки. Перед українським підприємництвом неминуче стає завдання перебудови своєї діяльності, спрямованість її на якісно новий шлях суспільного відтворення, випуску продукції, що відповідає вимогам ринку.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів управлінський потенціал стає одним з основних і найбільш ефективних чинників стабілізації і розвитку АПК. Ефективність виробничої діяльності підприємств на сучасному етапі значною мірою залежить від особи керівника – його знань, досвіду, компетентності, авторитету і внутрішнього темпераменту.

Як показує досвід, вкладення грошей в підготовку кадрів є таким, що найбільш високо окупляться серед інших витрат, що направляються на розвиток економіки. Тому в даний час пріоритетною стає розробка цільових програм підготовки і перепідготовки фахівців і керівників підприємств, які повинні стати локомотивами розвитку сільської економіки.

Організаційний потенціал підприємства включає рівень організації праці і виробництва і має на увазі створення оптимальної організаційної структури управління, адаптованої до ринкових умов і об'єднуючої весь управлінський ланцюжок від закупівлі сировини до збуту продукції, а також вибір найбільш ефективної форми власності.

Виробництво конкурентоспроможної продукції можливе тільки при використанні досягнень науково-технічного прогресу, в основі якого лежать інноваційні процеси, що дозволяють вести безперервне оновлення сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим інноваційний потенціал сучасного підприємства є невід'ємним елементом виробничого потенціалу. Необхідність активізації інноваційного процесу у всіх сферах народного господарства підтверджується багаточисельними законами, ухвалами, концепціями, угодами. Стосовно АПК, Є. Оглоблін

та І. Санду визначають інноваційний процес як постійний і безперервний потік перетворення конкретних технічних або технологічних ідей на основі наукових розробок в нові технології, доведення їх до використання безпосередньо у виробництві в цілях мінімізації витрат і отримання якісно нової продукції [3]. Автори виділяють ряд особливостей інноваційного процесу стосовно агропромислового виробництва: відокремленість сільгосптоваровиробників від організацій, що проводять науково-технічну продукцію; відсутність чіткого, науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму освоєння інновацій, що обумовлює істотне відставання галузі по освоєнню інновацій у виробництві. Успішність поширення інновацій значною мірою залежатиме від інформаційної забезпеченості галузі, внаслідок чого одним з елементів виробничого потенціалу в умовах ринкової економіки повинен розглядатися інформаційний потенціал сільськогосподарських підприємств.

На сучасному етапі інформаційне забезпечення підприємств АПК полягає у впровадженні новітніх засобів мікроелектронної і обчислювальної техніки у всіх сферах виробничої, організаційно-економічної і соціальної діяльності в цілях отримання високих результатів при ефективному використанні земельних, трудових, інтелектуальних і матеріально-технічних ресурсів. Нові інформаційні технології дозволяють підвищити продуктивність праці, перш за все, керівників і фахівців, у багато разів скоротити документообіг і витрати на обробку документів, оптимізувати використання ресурсів.

Верхній ступінь в даній ієрархії потенціалів займає економічний потенціал підприємства, який об'єднує виробничий, фінансовий, маркетинговий потенціал, конкурентоспроможність продукції і бізнес-планування.

Розглянемо взаємодію ресурсного і виробничого потенціалів для підвищення економічної ефективності молочного скотарства.

Однією з найважливіших причин незадовільного розвитку тваринництва є недостатня кількість і низька якість кормів. Відомо, що для добового надою корови 5 л молока необхідно близько 7,4 кормових одиниць (за 1 корм. од. умовно прийнята поживність і продуктивна дія 1 кг вівса), а для удою 30 л – вже близько 22,1 корм. од. на добу [4]. Для орієнтування в питанні поїдання кормів тваринами розглянемо таблицю 1.

Таблиця 1

Можливе поїдання 1 коровою вагою 550 кг кормів на добу*

Вміст в 1кг сухої речовини кормових одиниць, корм. од.	Споживання на добу сухої речовини, кг	Споживання на добу кормових одиниць, корм. од.
0,25-0,3	7-10	2,4-3,5
0,65	11,4	7,4
1,05	22	22,1

* за даними довідника

Ефективність використання кормів значною мірою залежить від правильного співвідношення їх кількості з поголів'ям тварин. Ефективне поголів'я корів, при якому буде отримано найбільшу кількість молока, можна розрахувати за формулою:

$$N = \frac{M(1 - \eta_{cp})}{K_{подд} \times D}, \quad (1)$$

де N – поголів'я корів, голів;

M – середня кількість заготовлюваних кормів, корм. од.;

η_{cp} – середній ККД всього об'єму заготовлюваних кормів, частка одиниць;

$K_{подд}$ – підтримуючий рівень годівлі, корм. од. (довідкові дані);

D – тривалість стійлового періоду.

Припустимо, що середньорічна кількість заготовлюваних кормів 3000 тонн, середній ККД кормів – 0,588, тобто 0,8 корм. од. в 1 кг сухої речовини, середня вага тварин – 550 кг, тоді згідно з довідником [4], $K_{подд}$ – 4,9 корм. од. При тривалості стійлового періоду в 250 днів отримуємо:

$$N = \frac{3 \times 10^6 (1 - 0,588)}{4,9 \times 250} = 1010 \text{ корів}.$$

З формули 1 випливає, що при зміні якості кормів поголів'я має бути різним: при поліпшенні якості кормів воно повинно скорочуватись.

Кількість кормових одиниць K_{cp} , які тварина спроможна спожити на добу, можна розрахувати за формулою:

$$K_{cp} = \frac{K_{подд}}{1 - \eta_{cp}}, \quad (2)$$

$$K_{cp} = \frac{4,9}{(1 - 0,588)} = 11,9 \text{ корм. од.}$$

Виходячи з вище викладених розрахунків, кормових одиниць становить 11,9 на добу. Годівля понад цієї норми приведе до вибіркового поїдання або до втрати кормів.

Загальна кількість молока (кг), яка може бути отримана із заготовленого корму M , розраховується за формулою:

$$Q = 2M\eta_{cp}, \quad (3)$$

з чого виходить, що збільшення об'єму продукції може бути досягнуто як за рахунок збільшення кількості кормів, так і при постійній їх кількості, але при підвищенні якості. З цієї формули витікає і розрахунок необхідної кількості корму при відомому попиті на молоко.

Припустимо, що на ринку є попит на 3500 тис. кг молока від даного господарства на рік. Використовуючи формули 1, 2, 3, розрахуємо необхідну кількість кормів та поголів'я тварин при двох варіантах η_{cp} : $\eta_{cp1} = 0,4$ та $\eta_{cp2} = 0,588$ (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок необхідної кількості кормів та поголів'я

Показники	1 варіант	2 варіант
Планове виробництво молока, т	3500	3500
Розмір ККД корму	0,4	0,588
Кількість кормових одиниць, яку тварина здатна спожити на добу	8,17	11,9
Необхідна кількість кормів, корм. од.	4375	3000
Необхідна кількість кормів, т	9650	5625
Необхідна кількість корів, гол.	2150	1010
Річна продуктивність однієї голови, кг	1920	4200

Таким чином, за допомогою інформаційних ресурсів, при ефективній заготівлі кормів та їх зберіганні, збалансованому раціоні для отримання одного й того ж рівня продукції господарству буде потрібно вдвічі менше стадо і лише 58% кормів в натуральному виразі, а продуктивність однієї корови збільшиться більше ніж удвічі. При гострому дефіциті кормів, наприклад, рівному 22,1 корм. од. на 3 корови, їх загальний добовий надій буде складати 15 л. А якщо скоротити кількість корів втричі, то на тих же кормових ресурсах надій буде складати 30 л, тобто в 2 рази більше. При цьому для виробництва рівної кількості молока в другому випадку майже в 6 разів скоротяться витрати на обслуговування тварин, оснащення їх устаткуванням і в 6 разів знизиться потреба в тваринах. Таким чином, управлінське рішення про скорочення молочного стада, коли 22,1 корм. од. будуть згодні одній, а не трьом коровам, в 2 рази ефективніше по продуктивності і майже в 3 рази – за витратами живої й упредметненої праці. У цьому випадку також необхідно буде вирощувати в 6 разів менше телиць, а це знову – скорочення матеріальних і трудових витрат протягом 2-2,5 років на кожну телицю.

Висновки. З точки зору організації виробництва потенціал розглядається як складна система взаємозв'язаних характеристик окремих його елементів. Останні можуть тією чи іншою мірою замінювати один одного. Наприклад, зі збільшенням основних фондів і рівня їх автоматизації знижується частка такого елемента виробничого потенціалу як робоча сила. У той же час додаткове залучення працівників скорочує в структурі потенціалу об'єми енергетичного елемента і основних фондів. Найбільший ефект досягається в разі впровадження

прогресивних технологічних процесів і нової техніки, що веде до зменшення потреби в інших елементах потенціалу. Таким чином, виробничим потенціалом є не механічне з'єднання, а динамічне поєднання взаємообумовлених елементів. Ступінь їх альтернативності змінюється залежно від рівня розвитку виробничого потенціалу, конкретної економічної ситуації, особливостей функціонування господарської системи в цілому. Не постійна в часі роль, яку відіграє кожен з елементів виробничого потенціалу. У період командної економіки і переважання екстенсивних чинників виробництва велике значення надавалося постійному нарощуванню об'ємів трудових ресурсів, матеріалів і сировини, виробничого устаткування. У ринкових умовах істотно зросла роль впровадження і використання у виробництві нової прогресивної техніки, що підвищує конкурентоспроможність продукції, яка випускається, і поліпшує її споживчі характеристики.

Особливістю окремих елементів виробничого потенціалу є те, що вони доповнюють один одного і тому їх вплив інтегральний. Наприклад, впровадження нового прогресивного устаткування і технічних засобів підвищує виробничий потенціал підприємств тільки в разі відповідної зміни технології, організації виробництва, праці і управління. При цьому поліпшення одного елемента не може істотно збільшити виробничий потенціал. Таким чином, максимальне збільшення виробничого потенціалу і його якісне вдосконалення можливі при одночасній модернізації всіх його елементів.

Важливими характеристиками виробничого потенціалу є прогресивність його функціональної структури і ступінь підготовленості до виробництва нової продукції. При цьому провідна роль у використанні потенціалу належить виробничому середовищу і рівню її відповідності можливостям і резервам потенціалу. У кожен певний період виробничий потенціал повинен відповідати вимогам, що пред'являються до нього, які визначаються рівнем і темпами розвитку науково-технічного прогресу, об'ємом ринків ресурсів і внутрішньою специфікою потенціалу як складної і динамічної системи. Виробничий потенціал постійно розвивається і змінюється, як і вимоги до нього. Якщо раніше основною вимогою була відповідність потенціалу темпам зростання сфери матеріального виробництва, то надалі сформувалася нова – забезпечення високої ефективності функціонування потенціалу, а також необхідність його гнучкості, рухливості внутрішньої структури. Слід підкреслити, що створення ринку підсилює саме цю характеристику виробничого потенціалу, його здатність швидко змінюватися під впливом постійних змінних ринкових чинників попиту і пропозиції.

Список використаних джерел

1. Формирование стратегии реализации потенциала предприятия: Монография / [В. Н. Гончаров, Н. В. Касьянова, Д. В. Солоха, О. А. Фесина и др.]. – Донецк: СПД Куприянов В.С., 2008. – 304 с.
2. Сурков И. М. Содержание методики интегральной оценки производственного потенциала и его использование / И. М. Сурков. // Оценка и эффективность использования производственного потенциала сельскохозяйственных предприятий ЦЧР: Сборник научных трудов Воронеж. с.-х. ин-та. – Воронеж, 1990. – 132 с.
3. Оглоблин Е. Организационные основы инновационной деятельности в агропромышленном комплексе / Е. Оглоблин, И. Санду // АПК: экономика, управление. – 2003. – № 1. – С. 26-31.
4. Клейменов Н. Детализированные нормы кормления животных. / Н. Клейменов, А. Модянов, М. Магомедов // Животноводство. – 1981. – № 8. – С. 8-24.

Аннотація. Приведено теоретичне обґрунтування формування потенціалу сільськогосподарських підприємств, проведено розмежування понять ресурсного, виробничого і економічного потенціалів, виявлені їх взаємозв'язки в ієрархії сучасних ринкових відносин.

Ключевые слова: потенциал, ресурсы, рыночная среда, молочное скотоводство, эффективность, конкурентоспособность

Annotations. The thesis of the potential of agricultural enterprises, the differentiation of the concepts of resource, industrial and economic potentials, revealed their relationship in the hierarchy of market relations.

Keywords: capability, resources, market environment, dairy cattle, efficiency, competitiveness.